

УДК 711.4

аспірант **Мещерякова О.М.**,
кафедра містобудування
Національний університет "Львівська політехніка"
Науковий керівник: к.арх., доцент **Ідак Ю.В.**

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЬКОЇ РЕКРЕАЦІЇ

В рамках статті зроблена спроба визначити систему методів дослідження функціонально-планувальної організації осередків рекреації у структурі міста.

Ключові слова: міська рекреація, методи досліджень, рекреаційні осередки

Постановка проблеми. Актуальність даної роботи обумовлена ситуацією у містах, де відпочинок, у більшості випадків, має культурно-споживацьку форму. Такий спосіб проведення вільного часу, який виходить далеко за межі потреб існування людини, є однією з характерних рис сучасного суспільства.

З іншої сторони, набула широкого поширення система заходів, пов'язана з використанням вільного часу людей для їх оздоровчої, культурно-ознайомчої та спортивної діяльності на територіях, які розміщені за межами міста.

Якщо раніше відпочинок ототожнювався з пасивним "лежанням", а обов'язковою оцінкою його ефективності була поїздка на море, то тепер дослідження вказують на те, що лише активний відпочинок протягом доби є запорукою здоров'я мешканця міста. Для його уможливлення необхідно розвивати міську рекреацію та формувати відповідні осередки, які будуть доступні різним верствам населення у зручний для них час доби.

Таким чином, сформувалася тенденція до умовного розмежування на «відпочинок за межами міста» – «рекреація та відпочинок в межах міста» – проведення вільного часу в культурно-розважальних та торгових центрах.

Усвідомлюючи можливі негативні наслідки, в останні роки у великих містах набуло широкого розвитку влаштування заходів, спрямованих на корисне проведення вільного часу різних верств населення у межах міста. Незважаючи на ці позитивні наміри, ситуація із відпочинком та відновленням нормального стану організму людини залишається поза увагою. Розглядаючи причини такої ситуації, можна акцентувати увагу на двох основних моментах: перший – недосконалість правових норм, другий – відсутність науково-обґрунтованої оцінки, щодо організації місць відпочину в межах міста. Тому, будь які дотичні до цих проблем питання, є надзвичайно актуальними і потребують однозначного вивчення.

Мета дослідження. З огляду на вищесказане, у роботі зроблено спробу визначити систему методів дослідження функціонально-планувальної

організації осередків відпочинку (далі рекреації) у житлових районах міста. Вони можуть слугувати основою для подальших ґрунтовних досліджень, направлених на розв'язання завдань пов'язаних із функціонально-планувальною організацією міської рекреації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі даного дослідження покладені фундаментальні праці Панченко Т. [1,2] та Шулика В. [3,4], які розглядають рекреацію як складний багаторівневий процес відтворення людини.

Методологічною основою дослідження були вихідні положення про методи визначення ландшафтно-рекреаційної оцінки територій, висвітлені у працях Голуба А., Панченко Т., Родічкіна І. та інших; методологічні основи композиційного та морфологічного аналізу визначені у працях Ідак Ю., Осиченко Г.; комплексні методи, застосовані у дослідженнях Зубричева О., Новікова В., Войцеховського Н. та інших.

Більшість з них підкреслюють необхідність не тільки вдосконалення існуючих методів дослідження, а також розроблення методологічної концепції, стилю мислення архітекторів-містобудівників, які повинні базуватися на системних принципах і прийомах.

Важливим, з огляду на поставлену у дослідженні мету, було вивчення низки праць, пов'язаних із організацією рекреації у структурі міста та формування поліфункціональних осередків у житлових районах [5,1], особливостями архітектурного середовища на різних рівнях організації [6].

Виклад основного матеріалу. Дослідження міської рекреації, як елемента міської системи, вимагає застосовування комплексу загальнонаукових і спеціальних (архітектурно-містобудівні та соціально-психологічні) методів, пов'язаних із аналізом функціонально-планувальної організації міста та її структурних елементів. Ці методи будуть лежати в основі розробленої методики дослідження осередків рекреації у житлових районах міста – (рис.1).

До загальнонаукових методів дослідження слід віднести групи методів, застосованих на емпіричному та теоретичному рівнях. На *емпіричному рівні* відбувається збір даних та накопичення фактів: натурні обстеження, *спостереження* (активне – пошук і фіксація потрібного ракурсу бачення об'єкту вивчення та цілеспрямоване – фіксація уваги тільки на об'єкті вивчення), *порівняння* (співставлення обраних показників, функціональних процесів, явищ, функціонально-планувального вирішення між собою або з моделлю, наближеною до ідеалу), *фотофіксація* (фіксування зображень поточного стану використання, об'ємно-просторового вирішення рекреаційних осередків за допомогою спеціальних носіїв), *вимірювання, опитування, опис*.

Всі ці методи сприяють фіксації реальних соціальних явищ і процесів, оцінок існуючої і прогнозованої діяльності на територіях житлових районів міста, передбачених для проведення вільного часу їх мешканців.

Рис. 1. Методи дослідження міської рекреації

Метод спостереження включає систематичне цілеспрямоване вивчення різних видів рекреації на відкритих територіях в межах житлових районів – місце та спосіб відпочинку, вибір локації, використання територій. Метод включає натурне обстеження кількості об’єктів та планомірне накопичення специфічної інформації, необхідної для дослідження (про ситуації, процеси).

Метод порівняння на етапі вивчення світового та українського досвіду, опрацювання емпіричних даних дозволяє виявити спільні та відмінні функціональні особливості та планувальні ознаки осередків рекреації для кожної вікової групи. Порівняння здійснюється за кількісними та якісними характеристиками – площею, нормативними радіусами обслуговування, функціональним зонуванням, планувальною структурою та системою зв'язків. Застосування порівняльного аналізу дозволяє зіставити внутрішні (слабкі й сильні сторони) і зовнішні (шанси, загрози) чинники впливу на формування осередків рекреації у житлових районах стосовно конкретної місцевості (SWOT-аналіз).

Вимірювання – система фіксації та реєстрації кількісних характеристик вимірюваного середовища – підрахунок кількості відвідувачів та тривалості проведеного часу, періодичність відвідування, фіксація способів рекреаційної активності та суміжних форм використання об'єкту.

Метод узагальнення дає змогу побудови узагальнених моделей застосування осередків рекреації у структурі житлових районів міста, формулювання рекомендацій.

На *теоретичному рівні* застосовано методи *ідеалізації* (конструювання ідеальних моделей осередків рекреації у житлових районах міста), *гіпотези* та *припущення* (формулювання припущення, що у кожному районі міста є необхідним створення мережі диференційованих осередків рекреації для різних верств населення), *системний підхід* (передбачає комплексне дослідження міста, при якому осередки рекреації розглядаються як сукупність взаємозв'язаних елементів).

На *емпірично-теоретичному рівні*: аналіз (поділ об'єкту дослідження на складові елементи за функціональною ознакою), *синтез* (об'єднання складових елементів дослідження за планувальною ознакою), *абстрагування* (виділення основного та створення зразка, який стане еквівалентом для створення моделі осередку рекреації), *метод порівняльного аналізу*, *індукція*, *дедукція*, *формалізація*, *моделювання* (створення функціонально-планувальної моделі осередку рекреації та їх мережі), *узагальнення*, *контент-аналіз*, *історичний аналіз*, *графоаналітичний метод*, *метод картографічного аналізу*, *факторний аналіз* (визначення чинників, які впливають на зміну показників якості у житлових районах міста). На основі парних кореляцій, отриманих у результаті *кореляційного аналізу*, одержують набір нових, укрупнених ознак – факторів.

Визначення спеціальних методів дослідження міської рекреації обумовлене застосуванням архітектурно-містобудівних та міждисциплінарних підходів.

Архітектурно-містобудівний підхід у дослідженні міської рекреації передбачає вивчення питань, пов'язаних із функціональним призначенням території, морфологією та композицією архітектурного простору. Вони є

об'єднані міждисциплінарними зв'язками із соціально-психологічними підходами (дослідженням соціуму, характером поведінки, вподобаннями, сприйняттям атрактивності рекреаційного середовища та ін..).

Метод *композиційного аналізу* уможливорює виявлення закономірностей формування мережі осередків рекреації на макрорівні та особливості їх функціонально-планувальної організації на мезо та мікрорівнях. При цьому аналізується розпланування житлових районів міста за наступними параметрами: цілісність і фрагментарність; закритість і відкритість; регулярність і нерегулярність, співрозмірність.

Вихідним для подальших досліджень є *метод типологічної класифікації*. Він дає змогу визначити і охарактеризувати основні типи осередків рекреації, які переважно зводяться до «геометрії простору» та його призначення: за функціональною організацією (для дітей, молоді, дорослого та населення похилого віку, активного, пасивного відпочинку), за морфологічною ознакою (цілісні, лінійні, розчленовані), за способом компонування (композиція) основних функціональних зон (компактні, дисперсні, протяжні, пропорційні, диспропорційні), за розташуванням в житловому середовищі.

Характерним типологічним завданням аналізу території є вибір «основної ознаки». У даному випадку це є функція і розпланувальна структура. Функція визначається за характером переважаючих процесів та основною цільовою групою користувачів. Розпланувальна структура обумовлена композиційною схемою.

Типологічні характеристики виявляють особливості, пов'язані із віддаленістю містобудівних об'єктів від осередку рекреації. Для того, щоб охопити мережу осередків рекреації і виявити основні тенденції її розвитку, типологія функціонально-планувальних структур проводиться за ознаками, які практично є незмінними в процесі розвитку складових елементів міста.

Функціональний аналіз включає дослідження *функціонального призначення* – дає відповідь на питання, яку функцію виконує осередок (тобто які функції є наявні, які є переважаючими) та *функціональної структури* – внутрішній розподіл функцій осередку, функціональне зонування, визначає моно- або поліфункційність осередку та взаємозв'язок між цими функціями.

Експериментальний метод – вивчення функціонально-планувальної організації осередків рекреації у житлових районах проводиться із залученням картографічного матеріалу. У процесі експерименту, застосовуючи метод моделювання, створюється ідеалізована модель об'єкту дослідження. Необхідність методу моделювання (дослідження явищ за допомогою їх спрощеної імітації), зумовлена безпосереднім вивченням планувальної структури житлових районів міста та їх функціонального наповнення.

При аналізі проблем формування міської рекреації вагоме місце посідає дослідження основного елемента: територіальних общин – груп, що характеризуються спільним використанням території (простору), вивчення їх потреб, особливостей взаємодії малих соціальних груп та колективів.

Міждисциплінарний підхід полягає у використанні методологічних засад напрацьованих у соціологічних та психологічних дослідженнях, які останнім часом набули широкого застосування в архітектурі та містобудуванні. При вирішенні всіх різноманітних по змісту архітектурно-містобудівних та соціологічних задач за основу беруть емпіричні дані отримані соціологічними методами і інструментарієм з прив'язкою до визначеного простору. При цьому найбільш часто використовуваними методами досліджень є опитування та спостереження.

За об'єктом і методикою соціологічні дослідження поділяють на: дослідження конкретних соціальних факторів (поведінки, мислення, ставлень, оцінок) та дослідження документальних джерел - заздалегідь зібраний і статистично опрацьований матеріал (дані перепису, статистичні звітності, карти та ін.) [9].

При дослідженні рекреації в житлових районах міста опис демографічної структури, номенклатури сімей, співвідношення вікових груп є основою для визначення рівня забезпеченості місцями відпочинку, опитування ж показує суб'єктивне ставлення до існуючого стану рекреаційних осередків та бачення їх змін.

Опитування мешканців може проводитись засобами онлайн-сервісу (інтернет-опитування) в соцмережах та безпосереднім інтерв'юванням цільових груп. В першому випадку при достатній репрезентативності вибірки можна досліджувати проблематику на загальноміському рівні. При безпосередньому ж опитуванні є необхідність детального дослідження осередків на мікрорівні з вибіркою цільових груп.

Анкетне опитування – один із найбільш розповсюджених методів емпіричного соціологічного дослідження. Метод анкетування є важливим для виявлення реальних потреб населення та формулювання бачення рекреації самими мешканцями. Респондент в кожній з вибраних локацій був опитаний за стандартною формою по напівзакритій анкеті (комбінованій - із відкритими відповідями та закритими, де респонденту запропоновано обрати один із наявних варіантів відповідей). Опитування було розроблено щоб отримувати базову інформацію про респондентів (стать, вік, розмір сім'ї, наявність дітей, наявність та використання власного автотранспорту, громадського транспорту), факти про відкриті рекреаційні осередки, доступні для них (типи рекреаційних осередків, їх характер- приватні, публічні, напівпублічні, доступність, відстань до місця проживання, частоту використання осередків рекреації), їхнє ставлення та

вподобання стосовно використання цих просторів (стан задоволення ними, про те як вони використовуються, які інші форми діяльності відбуваються на цих об'єктах, які обмеження вони вбачають в організації осередків, які їхні уявлення про комфорт, безпеку та контроль, які нові рекреаційні простори вони б хотіли бачити, що можна покращити у існуючих відкритих просторах). Опрацьовані результати є доповнюючими для інтерпретації об'єктивних даних.

Аналітичне дослідження – найбільш глибокий метод соціологічного дослідження, метою якого є не тільки класифікація і опис структури явища, але і визначення причинно-наслідкових зв'язків, пояснення явищ [9].

Застосування методів дослідження пов'язане із організацією осередків рекреації відповідно до планувальної структури міста, яка пов'язана із ієрархічною побудовою.

У найзначніших, значних та великих містах виділяються три ієрархічних рівні планувальної структури – локальний, районний, загальноміський, в інших містах локальний та загальноміський, яким відповідають певні структурно-планувальні елементи.

Рівень *макропростору* – міський рівень, передбачає застосування методів: *типологічного аналізу*, що дає змогу визначити і охарактеризувати основні типи рекреаційних осередків за щільністю, комунікаційністю; *морфологічного аналізу*, що полягає у визначенні послідовності творення характеру архітектурно-планувальної структури квартальної забудови; *композиційний аналіз*, дозволяє визначити закономірності формування осередків щодо розпланувального каркасу.

Рівень *мезопростору* – фрагмент міського середовища, житловий район. На цьому рівні визначається функціональна організація, зв'язки, *типологічний аналіз*, дає змогу визначити і охарактеризувати основні типи рекреаційних осередків за різновидами. *Композиційний аналіз* визначає впорядкованість та зв'язки.

На *мікрорівні* відбувається дослідження локальних осередків рекреації, що передбачає: *функціональний аналіз* – визначення монофункційності чи поліфункційності осередку рекреації, функціональне зонування в межах осередку; *морфологічний аналіз* передбачає визначення об'ємно-просторового вирішення осередку, відкритість, закритість форми, дослідження предметно-просторового середовища; *аналіз композиції* окремого осередку: масштабність, колір, текстуру та фактуру поверхні, характер членування, розміщення домінант і акцентів, стильові характеристики;

На всіх рівнях застосовані адаптовані до містобудівних задач загальнонаукові методи порівняльного аналізу, синтезу, узагальнення тощо.

ВИСНОВКИ

Відсутність цілісного теоретико-методологічного обґрунтування рекреації в умовах міста зумовлює пошук нових та адаптації та вдосконалення існуючих методів дослідження. Важливим є опис, впорядкування методів дослідження осередків рекреації в місті відповідно до ієрархічних рівнів дослідження. Такі об'єкти слід розглядати з позицій комплексного системного підходу. Подальше дослідження повинно сприяти розробці науково-обґрунтованих методик дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Панченко Т. Ф. Містобудування. Довідник проектувальника / Т.Ф. Панченко. – Київ: Укрархбудінформ, 2001.-192 с.

Панченко Т. Ф. Проектирование курортов и зон отдыха. – Київ: Будівельник, 1983. – 104 с.

Шулик В. В. Методологічні основи формування рекреаційних систем в Україні: Дис. док. арх. 18.00.01/ В.В.Шулик/Харківський технічний університет будівництва та архітектури. — Харків, 2008.

Шулик В.В. Методичні проблеми формування регіональних рекреаційних систем (на прикладі Полтавської області): дис. на здобуття наук. ступеня канд. архітектури: 18.00.01 «Теорія архітектури та реставрація пам'яток архітектури»/ В.В.Шулик -Харків, 2001.- 172 с.

Крашенников А.В. Жилые кварталы: Учебное пособие для вузов. М.: Высшая школа, 1988. -87с.: ил.

Архітектурне середовище: досвід типологічних досліджень / Н. М. Шебек // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. - 2012. - Вип. 30. - С. 62-73. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2012_30_12

Історичні архітектурно-містобудівні комплекси: наукові методи дослідження [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом «Архітектура» / Г. П. Петришин [та ін.] ; ред. Г. П. Петришин ; Національний ун-т «Львівська політехніка». — Л. : Видавництво Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2006. — 212 с.: рис.

Ідак Ю. В. Теоретичні аспекти композиційного аналізу/ Ю.В. Ідак// Проблемы теории и истории архитектуры Украины.- 2011.-№11.-с.107-114

Яргина З.Н., Хачатрянц К.К. Социальные основы архитектурного проектирования/ З.Н. Яргина, К.К. Хачатрянц. – М.: Стройиздат, 1990. – 343 с.

Яргина З.Н., Эстетика города/З.Н. Яргина – М.: Стройиздат, 1991. – 366с.

Т. Панченко. Методологія та методи наукових досліджень. Підручник – Ніжин: " Аспект-Поліграф" – 252 с.

аспирант Мещерякова О.М.,
кафедра градостроительства
Национальный университет
“Львовская политехника”

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ГОРОДСКОЙ РЕКРЕАЦИИ

В рамках статьи предпринята попытка определить систему методов исследования функционально-планировочной организации рекреации в структуре города.

Ключевые слова: городская рекреация, методы исследования, центры рекреация

PhD student Meshcheryakova O.,
Urban Planning Department
Lviv Polytechnic National University

RESEARCH METHODS OF URBAN RECREATION

The article attempts to define a research methods system of the functional and planning organization of recreation in the city structure.

Key words: urban recreation, research methods, recreational cores